

DOI 10.36074/grail-of-science.12.05.2023.011

НЕПРЯМІ ПОДАТКИ: ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Росоха Ольга Василівна

здобувач бакалаврського рівня вищої освіти факультету фінансів
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, Україна

Славкова Алла Аркадіївна

канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів
імені Віктора Федосова
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, Україна

Анотація. У статті проаналізовано непрямі податки та їх фіскальну ефективність. Розглянуто питому вагу непрямих податків у структурі ВВП. Визначено основні чинники, що впливають на фіскальну ефективність непрямих податків. Розглянуто світовий досвід оподаткування товарів на споживання та перерозподіл їх через бюджет. Виявлено основні причини недостатньої ефективності непрямих податків в Україні. Запропоновано напрями покращення механізмів справляння та адміністрування непрямих податків.

Ключові слова: непрямі податки, ПДВ, акцизний податок, мито, фіскальна ефективність.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення є важливим приділити значну увагу формуванню фінансової бази країни, збереженню фінансових потоків та надходжень до бюджету. Незважаючи на повномасштабне вторгнення Росії в Україну, непрямі податки продовжують становити найбільш значиму складову доходів бюджету нашої держави.

Ефективна податкова система допомагає створити передумови для формування конкурентоспроможної економіки на принципах рівності платників податків перед законом, сталого соціального розвитку суспільства, зростання обсягу суспільних благ, що надаються державою, та підвищення добробуту населення.

Непрямі податки є основним джерелом доходів бюджету держави. Фіскальний аспект непрямих податків полягає в забезпеченні фінансування державних завдань та функцій. Непрямі податки дозволяють забезпечити стабільність фінансових ресурсів держави і потреби населення у соціальних послугах та розвитку інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній науковій літературі значна увага приділяється непрямим податкам та їх фіскальним аспектам. Дослідженням даної проблематики займалися такі науковці, як: Андрущенко В.Л., Бандурка О.В., Замасло О., Пислиця А.В., Шевчук Ю. І., Шуневич А.С., Юрчишена Л.В. та багато інших.

Основна мета непрямих податків полягає у їх спроможності наповнювати бюджети різних рівнів, що є проявом фіскальної ефективності. На думку професора Львівського національного університету імені Івана Франка О. Замасло, фіскальна ефективність виражається не тільки у співвідношенні прогнозних і фактичних показників надходжень непрямих податків до відповідних бюджетів, а й також враховує витрати на їх адміністрування [1, с.70]. Шуневич А.С. визначає індикатори фіскальної значимості ПДВ у ВВП і державному бюджеті та досліджує індикатор продуктивності ПДВ [2, с.70]. Науковці Юрчишена Л.В. та Шевчук Ю. І. [3] досліджуючи акцизний податок зазначають, що його фіскальний потенціал залежить від ефективності процесу адміністрування та пропонують оригінальну концепцію адміністрування акцизного податку.

Постановка завдання. Основною метою дослідження є розгляд фіскальних аспектів непрямого оподаткування в Україні та зарубіжних країнах, аналіз впливу непрямих податків на формування доходів бюджету, пропозиції щодо вдосконалення механізмів справляння та адміністрування непрямих податків в Україні з врахуванням світового досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Непрямі податки є важливим інструментом для забезпечення фіскальної стабільності бюджету держави. Вони дозволяють уряду фінансувати різні програми та проекти, такі як національна безпека, інфраструктура, освіта, охорона здоров'я, освіта, наука та технології, соціальний захист та інші. Непрямі податки — це податки на товари і послуги, що встановлюються у вигляді надбавки до ціни або тарифу, оплачуються покупцями при купівлі товарів та отриманні послуг, а в бюджет вносяться продавцями чи рідше виробниками цих товарів та послуг.

Фіскальний потенціал непрямих податків залежить від кількох факторів, таких як стан економіки, рівень зайнятості, доходи населення та інші. Чим більша економічна активність та витрати населення, тим більша можливість для держави отримати дохід від непрямих податків, таких як ПДВ, акцизний податок та мито.

Фіскальна ефективність непрямих податків проявляється у можливості держави збирати податки та використовувати ці кошти для забезпечення публічних потреб. Це означає, що фіскальна ефективність оцінюється на підставі того, наскільки ефективно держава збирає податки, наскільки ефективно вона використовує зібрані кошти та наскільки ефективно вона здійснює розподіл бюджетних ресурсів між різними секторами економіки. Для оцінки фіскальної ефективності непрямих податків використовують різні показники, такі як співвідношення їх до ВВП, до доходів зведеного (державного, місцевих) бюджетів, до податкових надходжень зведеного (державного,

місцевих) бюджетів та інші. До основних чинників, що впливають на фіскальну ефективність непрямих податків належать: розмір ставки податку; податкові пільги; рівень тіньової економіки; рівень ефективності адміністрування податків; рівень платоспроможного попиту та його структура.

Аналіз фіскальної ефективності демонструє перерозподіл непрямих податків у бюджеті країни і ВВП (рис. 1).

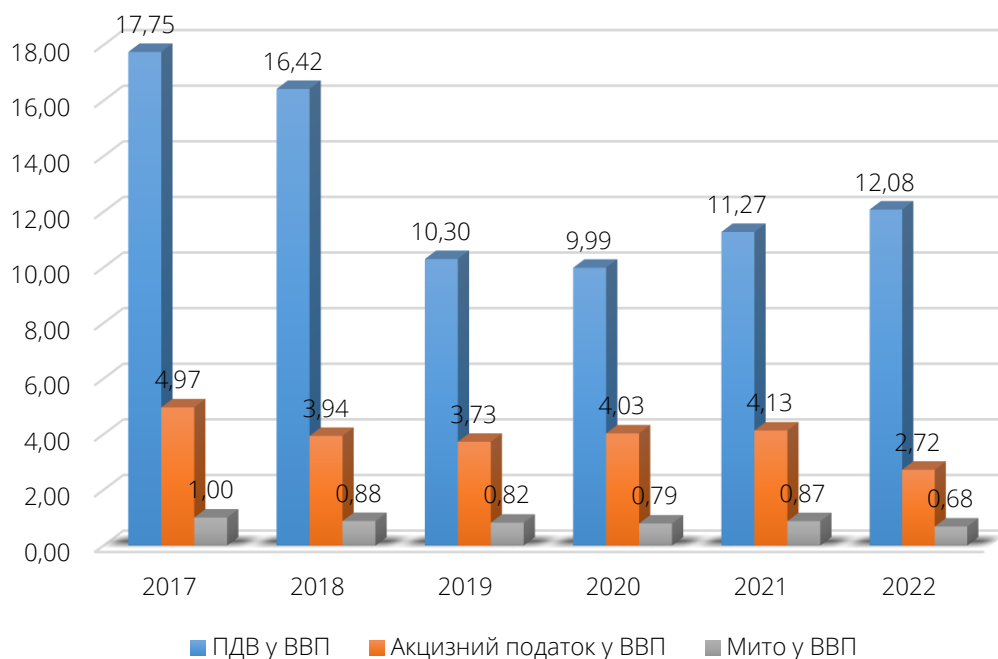

Рис. 1. Динаміка частки непрямих податків у ВВП в Україні за 2017-2022 рр, % [4]

Проаналізувавши динаміку частки непрямих податків у ВВП за 2017-2022 рр., яка зображено на рис. 1, можемо зробити висновок, що найвищий рівень фіскальної значимості відносно ВВП спостерігається щодо ПДВ і коливається в межах 9,9-17,7%. Також важливу роль у формуванні доходів бюджету відіграє акцизний податок, за аналізований період показник коливається в межах 2,7-4,9%. Незначний вплив на формування доходів бюджету має мито, його обсяг не перевищував 1% відносно ВВП.

Розглянемо окремі принципи оптимальної податкової політики держави, які необхідно враховувати при встановленні непрямих податків, їх стягненні та адмініструванні, а саме: принцип простоти – мінімізація витрат на сплату податків, простота їх нарахування, зменшення часу на адміністрування, зручність; принцип стабільності – податкова система має бути стабільною, тобто забезпечувати сталість податкових ставок та інших податкових параметрів на тривалий період часу; принцип ефективності – податкова система має бути ефективною, тобто забезпечувати максимальну збирання податків при мінімальній витраті ресурсів на їх адміністрування [5].

Динаміка формування податкової складової бюджетів різних рівнів за рахунок непрямих податків характеризується наступними тенденціями.

Таблиця 1

**Динаміка надходжень непрямих податків у доходах Зведеного бюджету
України за 2017-2022 рр, млн.грн.**

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Непрямі податки, в т.ч.	459 971,50	534 231,00	541 670,60	584 563,10	754 966,70	598 462,20
<i>податок на додану вартість</i>	313 980,60	374 508,20	374 508,20	400 600,10	536 489,10	467 001,00
<i>акцизний податок</i>	121 449,40	132 649,80	137 076,40	153 850,30	180 300,40	105 215,20
<i>мито</i>	24 541,50	27 073,00	30 086,00	30 112,70	38 177,20	26 246,00
Всього податкових надходжень, млн. грн.	828 158,80	986 348,50	1 070 321,80	1 136 687,20	1 453 804,10	1 343 225,00
Всього доходів зведеного бюджету, млн. грн.	1 016 969,50	1 184 290,80	1 289 849,20	1 376 673,80	1 662 333,60	2 196 273,30
Питома вага непрямих податків в податкових надходженнях, %	55,54	54,16	50,61	51,43	51,93	44,55
Питома вага непрямих податків в доходах зведеного бюджету, %	45,23	45,11	41,99	42,46	45,42	27,25

дані сформовано з [4]

Розглянувши дані табл. 1, можемо зробити висновок, що податкові надходження мають досить високий рівень залежності від непрямих податків, оскільки податкові надходження зростали меншими темпами ніж доходи зведеного бюджету. За 2017-2022 рр частка непрямих податків у податкових надходженнях до зведеного бюджету України коливалась в межах 44,5 – 55,5%. Найбільшу частку у структурі податкових надходжень займає ПДВ та акцизний податок. Частка непрямих податків у доходах зведеного бюджету коливалась на рівні 27,2 – 45,4%. Незважаючи на повномасштабне вторгнення Росії в Україну та послаблення податкових правил для бізнесу, частка непрямих податків в податкових надходженнях у 2022 році становила 44,5%, що підтверджує їх важливу роль у формуванні доходів від податкових надходжень.

Таблиця 2

**Динаміка надходжень непрямих податків у доходах Державного бюджету
України за 2017-2022 рр, млн.грн.**

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Непрямі податки, в т.ч.	446 815,60	520 433,60	527 952,10	569 008,90	737 117,50	595 599,90
<i>податок на додану вартість</i>	313 980,60	374 508,20	374 508,20	400 600,10	536 489,10	467 001,00
<i>акцизний податок</i>	108 293,50	118 852,40	123 357,90	138 296,10	162 451,20	102 352,90
<i>мито</i>	24 541,50	27 073,00	30 086,00	30 112,70	38 177,20	26 246,00
Всього податкових надходжень, млн. грн.	627 153,70	753 815,60	799 776,00	851 115,60	1 107 090,90	949 764,40
Всього доходів державного бюджету, млн. грн.	787 474,10	787 474,10	989 619,90	1 065 368,90	1 284 320,30	1 787 395,60
Питома вага непрямих податків в податкових надходженнях, %	71,24	69,04	66,01	66,85	66,58	62,71
Питома вага непрямих податків в доходах державного бюджету, %	56,74	66,09	53,35	53,41	57,39	33,32

дані сформовано з [4]

Проаналізувавши динаміку надходжень непрямих податків у доходах Державного бюджету України за 2017-2022 рр (див. табл. 2), можемо

спостерігати, що частка непрямих податків в податкових надходженнях коливається в межах 62,7 – 71,2%, а це свідчить про залежність податкових надходжень від непрямих податків. Частка непрямих податків у доходах державного бюджету становить 33,3 – 66,1%.

Динаміка надходжень непрямих податків у доходах місцевих бюджетів за 2017-2022 рр (див. табл. 3) показала, що частка непрямих податків у податкових надходженнях коливалась в межах 0,73 – 6,5%, а частка непрямих податків у доходах місцевих бюджетів коливалась в межах 0,7 – 5,7%. До місцевих бюджетів перераховується тільки частина акцизного податку, що несуттєво впливає на формування доходів місцевих бюджетів. З динаміки надходжень непрямих податків у доходах місцевих бюджетів можна зробити висновок, що місцеві бюджети залежать від інших джерел фінансування, окрім непрямих податків. Непрямі податки є важливим джерелом доходів для місцевих бюджетів, проте їх частка у податкових надходженнях і доходах місцевих бюджетів є низькою.

Таблиця 3

Динаміка надходжень непрямих податків у доходах місцевих бюджетів за 2017-2022 рр, млн.грн.

Показники	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Непрямі податки, в т.ч.	13 156,00	13 797,40	13 718,50	15 554,20	17 849,10	2 862,30
<i>податок на додану вартість</i>	-	-	-	-	-	-
<i>акцизний податок</i>	13 156,00	13 797,40	13 718,50	15 554,20	17 849,10	2 862,30
<i>мито</i>	-	-	-	-	-	-
Всього податкових надходжень, млн. грн.	201 005,10	232 532,90	270 545,80	285 571,60	346 713,20	393 460,60
Всього доходів місцевих бюджетів, млн. грн.	229 495,40	263 482,10	300 229,30	311 304,80	378 013,30	408 877,70
Питома вага непрямих податків в податкових надходженнях, %	6,55	5,93	5,07	5,45	5,15	0,73
Питома вага непрямих податків в доходах місцевих бюджетів, %	5,73	5,24	4,57	5,00	4,72	0,70

дані сформовано з [4]

Отже, розглянувши динаміку непрямих податків у зведеному, державному та місцевих бюджетах України можемо зробити висновок, що вони відіграють важливу роль у формуванні бюджету, особливо державного, і за рахунок цього і зведеного. Менш важливу роль непрямі податки відіграють у формуванні місцевих бюджетів. За 2017-2022 рр, спостерігаємо тенденцію скорочення частки непрямих податків у податкових надходженнях та доходах бюджетів всіх рівнів. Негативна динаміка надходжень непрямих податків викликана зниженням економічної активності суб'єктів господарювання, карантинними заходами уряду та військовими діями на території нашої держави.

Зробивши порівняльний аналіз ставок ПДВ серед європейських країн та України, що зображено на рис. 2, можемо сказати, що в цілому Україна має середньоєвропейський рівень оподаткування, хоча питання особливостей адміністрування податків та податкової бази для справляння податків залишається відкритим. Ставка ПДВ, яку де-факто сплачують кінцеві споживачі, тобто здебільшого фізичні особи, практично не відрізняються від країн ЄС.

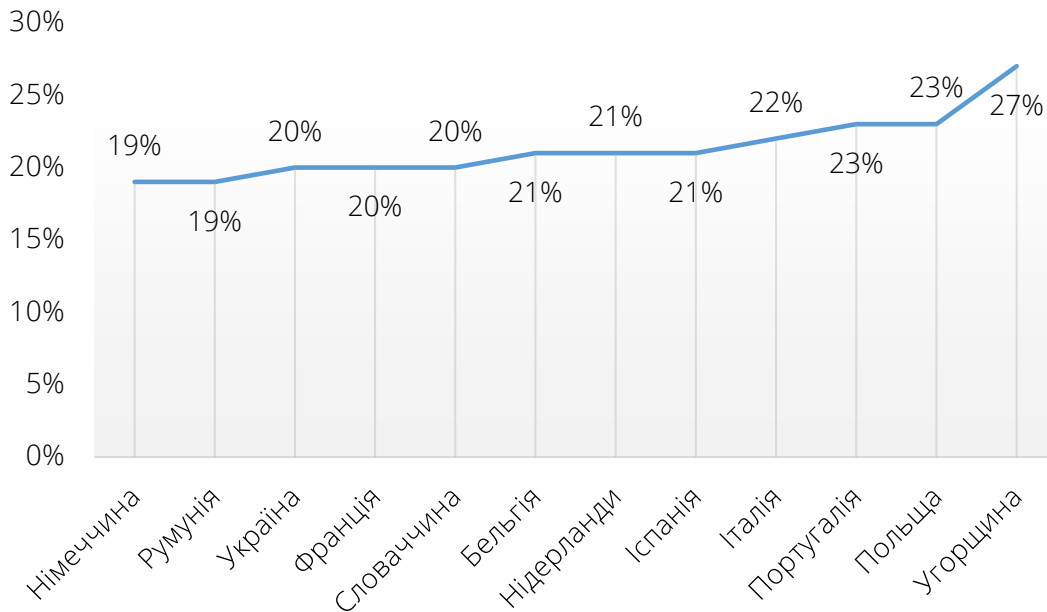

Рис. 2. Порівняльний аналіз ставок ПДВ [6]

В Україні за умовно прийнятого рівня оподаткування простежується сильна залежність бюджетних доходів від споживання імпортованих товарів, що може бути пов'язане з низькою конкурентоспроможністю (ціновою та якісною) українських товарів на внутрішньому ринку. Це, в свою чергу, обумовлене загальними умовами ведення бізнесу в Україні та спроможністю внутрішніх виробників створювати конкурентоздатну продукцію. Також не виключене використання схем оптимізації оподаткування за рахунок імпортованого ПДВ.

У світовій системі оподаткування товарів на споживання поєднуються дві складові – акцизи та мито. Акцизи в свою чергу поділяються на специфічні, зокрема, акцизний податок, та універсальні – одним із їх видів є податок на додану вартість.

Досвід іноземних країн в області оподаткування та перерозподілу ВВП через бюджет показує, що податки на споживання відіграють неоднакову роль у системі оподаткування та державного регулювання в різних країнах. Для України важливо створити систему оподаткування, яка відповідала б стандартам Європейського Союзу, зокрема стосовно непрямих податків, що на сьогодні є надзвичайно актуальним завданням.

Непрямі податки є важливим джерелом доходів для країн, що є членами ОЕСР (OECD). Сьогодні за рахунок податків на споживання формується більш ніж 30% податкових надходжень у державах-членах організації. Зокрема, ПДВ займає найбільшу вагу у структурі податкових надходжень і має стабільний рівень відносно ВВП країн-членів ОЕСР. У країнах ОЕСР відносна вагомість податків на споживання у загальній структурі податкових надходжень та ВВП різна, залежно від країни. В США та Японії загальні податки на споживання становлять менше 10% від загального оподаткування і менше 2,5% ВВП, тоді як в Угорщині та Новій Зеландії вони становлять більше 26% податкових надходжень та більше 9% ВВП. У більшості країн ОЕСР податки на споживання складають більше 15% від загального оподаткування [7].

Податки на споживання у країнах ЄС не є стабільними та повністю прозорими з точки зору політичних, економічних та соціальних принципів, які вони проголошують. У країнах-членах ЄС, податки на споживання мають різні вагомості щодо розподілу фінансових ресурсів через бюджет та різні співвідношення до ВВП, що генеруються цими країнами. Це пояснюється різноманітними фіскальними та економічними факторами, такими як рівень розвитку економіки, соціальний захист населення, демографічні характеристики, зовнішньоекономічні умови тощо. Наприклад, країни з високим рівнем розвитку економіки та соціального захисту можуть мати більш високі ставки податків на споживання для забезпечення фінансування соціальних програм, охорони здоров'я та інфраструктури. З іншого боку, країни з менш розвиненою економікою можуть встановлювати більш низькі ставки податків на споживання для стимулювання економічного зростання та залучення інвестицій. Крім того, різні співвідношення до ВВП, що створюються цими країнами, можуть бути пов'язані з рівнем економічної активності та інших факторів, таких як рівень інфляції, демографічні тенденції та інші. Оскільки кожна країна має свої унікальні економічні та соціальні умови, то і розподіл фінансових ресурсів через бюджет та співвідношення податків до ВВП можуть відрізнятися від країни до країни.

За даними Євростату середня частка податків на споживання у ВВП складає близько 7,8% для країн ЄС. Однак, як і з іншими показниками, відбуваються значні відмінності між країнами. Наприклад, країни з найвищим рівнем частки податків на споживання у ВВП є Угорщина (27,2%), Фінляндія (22,9%), Хорватія (22,7%) та Литва (22,5%). Найнижчий рівень цього показника був зафіксований у Люксембурзі (1,6%), Ірландії (2,5%) та Латвії (3,6%). Варто зазначити, що у більшості країн ЄС частка податків на споживання у ВВП перевищує 5% [7].

Зростання рівня частки податків на споживання може бути пов'язане зі змінами в законодавстві, відновленням економіки після кризи, необхідністю збільшення податкових надходжень для фінансування різноманітних державних програм та інфраструктурних проєктів, а також зі збільшенням споживчих можливостей населення.

На даний момент країни-члени ЄС не досягли згоди щодо узгодженого набору правил, які стосуються єдиної податкової бази, ставок та звільнень. Більшість аспектів оподаткування визначаються кожною країною самостійно і не є частиною загальних компетенцій в рамках ЄС. Це призводить до виникнення шкідливої податкової конкуренції між країнами-членами ЄС, що може стати перешкодою для руху товарів, капіталу та робочої сили на єдиному ринку. Щоб усунути цю проблему та забезпечити більш ефективну роботу єдиного ринку, необхідна гармонізація податкового законодавства та систем оподаткування. Однак, країни-члени ЄС не мають єдиної позиції, тому більшість аспектів оподаткування визначаються національними законами.

Основні перешкоди на шляху податкової гармонізації в країнах ЄС можуть включати наступні:

– різноманітність податкових систем та правил в різних країнах, що ускладнює процес встановлення єдиних ставок і правил;

- неоднаковий рівень економічного розвитку між країнами-членами, які можуть вимагати різного рівня оподаткування для досягнення тотожних цілей;
- невизначеність щодо того, які податки мають бути гармонізовані і які залишатимуться національними;
- сильний опір з боку деяких країн-членів щодо передачі частини свого суверенітету в галузі оподаткування до рівня ЄС;
- непередбачуваність подальшого розвитку європейської інтеграції, яка може мати вплив на податкові політики країн-членів у майбутньому.

Незважаючи на деякі розбіжності, фіскальна ефективність податків на споживання в країнах ЄС є досить значуща. Ці податки забезпечують значний дохід для бюджету окремих держав і можуть становити значну частину доходів від податків в деяких країнах. Окрім того, податки на споживання в країнах ЄС можуть мати також регулятивну функцію, що дозволяє контролювати попит на різні види товарів і послуг та забезпечувати економічну стабільність. Загалом, фіскальна роль податків на споживання в країнах ЄС має важливе значення для економіки та бюджету держави.

В Україні механізми справляння та адміністрування непрямих податків регулюються Податковим кодексом України. ПДВ стягується при реалізації товарів та послуг, які перебувають у власності або користуванні підприємств, в тому числі зарубіжних, що здійснюють фінансові операції в Україні. Акцизний податок стягується з готового товару на кінцевій стадії виробництва або при передачі для реалізації в торгівлю. Мито стягується з товарів (інших предметів), які переміщуються через митний кордон.

Адміністрування непрямих податків відповідно до статті 41 Податкового кодексу України здійснює Державна податкова служба, яка забезпечує збір і контроль за сплатою ПДВ та акцизного податку, та Державна митна служба, що має на меті забезпечити стягнення митних платежів та захист національних інтересів держави у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Україна має кілька основних ознак недостатньо ефективної системи непрямого оподаткування, серед яких можна виділити:

- зменшення фіскальної потужності бюджету при стягненні непрямих податків;
- неефективність системи адміністрування, зокрема щодо ПДВ;
- високий рівень взаємних заборгованостей та бюджетних відшкодувань, пов'язаних з ПДВ;
- недостатня кількість платників податків та обмежена база оподаткування;
- високий рівень ухилення від оподаткування на законних та фіктивних підставах;
- недостатній рівень прозорості роботи митниці, яка є однією з головних інституцій, що проводить адміністрування непрямих податків;
- недостатня ефективність планування та прогнозування доходів бюджету від непрямих податків.

Є кілька можливих напрямів покращення механізмів справляння та адміністрування непрямих податків в Україні:

- вдосконалення системи адміністрування ПДВ шляхом зменшення можливостей для корупції та зловживань, спрощення процедур для платників податку та підвищення ефективності контролю з боку державних органів;
- розширення бази оподаткування шляхом залучення до оподаткування тіньового сектору економіки;
- підвищення рівня свідомості населення щодо необхідності сплати податків, а також збільшення ефективності роботи служб контролю за справлянням непрямих податків;
- застосування сучасних інформаційних технологій для спрощення процедур декларування та сплати податків, а також для поліпшення контролю з боку державних органів;
- зменшення бюрократичних перешкод та скорочення термінів розгляду звернень та запитів платників податку до державних органів, що дозволить забезпечити більш швидке та ефективне реагування на потреби платників податків.

Висновок. Непрямі податки є головним джерелом фінансування державного бюджету, проте на сьогоднішній день система непрямих оподаткування в Україні потребує серйозної реформи та вдосконалення з використанням кращих практик країн-членів ЄС. Один з основних напрямків модернізації системи непрямих оподаткування в Україні полягає у відповідності українського законодавства вимогам ЄС, боротьбі з тіньовою економікою та підвищенні контролю з боку державних органів за адмініструванням податків.

Результати аналізу показників фіскальної ефективності показали, що найвищий рівень надходжень до зведеного бюджету країни формується за рахунок ПДВ, дещо нижчий – акцизного податку і мита. На сьогодні присутнє незначне скорочення фіскальної значимості непрямих податків, що обумовлено кризовими явищами в країні. Значення показників фіскальної ефективності ПДВ скорочується, що є результатом: зменшення імпорту товарів, зниження обсягів реалізації тютюнової продукції, наслідків антикризових заходів Covid-19, скорочення споживчого попиту, закриття кордонів, ситуацій на світових і національних ринках, військових дій та податкових пільг в умовах воєнного стану тощо.

У світовій практиці використання податків на споживання має як позитивні, так і негативні аспекти. Позитивні аспекти полягають у тому, що такі податки є досить прозорими та простими при їх стягненні, вони охоплюють широке коло платників податків тим самим забезпечують стабільні потоки доходів уряду та стимулюють економічний зріст. Негативні аспекти включають те, що податки на споживання можуть бути прогресивними, тобто вони відносно важче сплачуються малозабезпеченими верствами населення, які витрачають більшу частину свого доходу на споживання.

Узагальнюючи вище зазначене, можна зробити висновок, що країни ЄС успішно використовують механізми податків на споживання, що дозволяє забезпечувати необхідний рівень фіскальних надходжень до бюджету та регулювати споживчі показники. Україна повинна адаптувати своє законодавство до вимог ЄС та посилити контроль за адмініструванням податків,

зокрема ПДВ, що допоможе знизити рівень ухилення від оподаткування та покращити фіскальну потужність бюджету. Необхідно також забезпечити прозорість та ефективність митної служби як органу, що забезпечує стягнення митних платежів. Крім того, варто розглянути можливість впровадження нових механізмів оподаткування, які б дозволили збільшити фіскальні надходження та стимулювати економічний розвиток країни.

Список використаних джерел:

- [1] Замасло, О., Кобильник, М. (2021). Оцінка фіскальної ефективності бюджетоутворюючих податків в Україні. *Світ фінансів*. 2 (67). С.66-78.
- [2] Шуневич А.С. (2020) Фіскальна ефективність податку на додану вартість в контексті оптимізації непрямого оподаткування. *Вчені записки Університету «КРОК»*. № 1(57). С.66-72.
- [3] Юрчишена Л.В., Шевчук, Ю.І. (2019). Концептуальні засади адміністрування та фіскальний потенціал акцизного податку в Україні. *Фінанси, облік, банки*. № 1 (24). С.102 – 112.
- [4] Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/>
- [5] Мережко, С., Ушолік, Н., & Лизунова, О. (2021). Порівняльний аналіз податкових систем зарубіжних країн та України. *Економіка та суспільство*. № 25.
- [6] European Commission URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/refineSplSearch.html?selectedTaxType=CI&selectedMemberState=12&dateFrom=2019%2F01%2F01&dateTo=&keywords=
- [7] Consumption Tax Trends VAT/GST and Excise, Core Design Features and Trends. URL: <https://www.oecd.org/tax/consumption-tax-trends-19990979.htm>.